

U S T A W A

z dnia ... r.

o Polskim Instytucie Rodziny i Demografii

Mając na względzie:

- fundamentalną rolę rodziny, w szczególności małżeństwa dla funkcjonowania i stabilności ładu społecznego, potwierdzoną w art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,
- znaczenie dokonujących się w rodzinie procesów demograficznych dla reprodukcji biologicznej i kulturowej oraz rozwoju społeczno-gospodarczego Polski,
- bezpieczeństwo demograficzne Polski,
- konieczność diagnozowania i prognozowania procesów demograficznych dla tworzenia i wdrażania skutecznej polityki społecznej i gospodarczej, stanowi się, co następuje:

Rozdział I

Przepisy ogólne

Art. 1. Ustawa określa organizację i zadania Polskiego Instytutu Rodziny i Demografii, zwanego dalej „Instytutem”.

Art. 2. 1. Instytut jest państwową osobą prawną.

2. Siedzibą Instytutu jest Warszawa.

3. Działalność Instytutu jest finansowana z budżetu państwa, w którym stanowi odrębną część.

4. Organizację Instytutu w zakresie nieuregulowanym ustawą określa statut nadany przez Prezesa Instytutu.

Art. 3. 1. Do zadań Instytutu należy:

1) zbieranie, gromadzenie, opracowywanie oraz udostępnianie organom władzy publicznej informacji o zjawiskach i procesach demograficznych, społecznych i kulturowych w Polsce w zakresie:

- a) aktualnej sytuacji w obszarze rodziny, w szczególności małżeństwa, rodzicielstwa i dzieciności,
 - b) procesów demograficznych i społecznych, wraz z ich kontekstem kulturowym i ekonomicznym oraz przyczynami i możliwymi skutkami,
 - c) prognozowania stanu i struktury ludności oraz procesów demograficznych obejmujących reprodukcję ludności, w tym małżeństwo, dzieciństwo i umieralność,
 - d) diagnozowania i monitorowania szans i zagrożeń dla rozwoju demograficznego Polski;
- 2) monitorowanie i analizowanie obszaru komunikacji społecznej oraz edukacji publicznej pod względem ich wpływu na procesy demograficzne i procesy w obszarze rodziny;
 - 3) tworzenie rozwiązań, monitorowanie i ewaluacja, a także formułowanie wniosków dotyczących polityki rodzinnej i demograficznej;
 - 4) opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń pod względem ich wpływu na sytuację rodzin oraz procesy demograficzne;
 - 5) wszczynanie oraz uczestnictwo w postępowaniach sądowych i administracyjnych w zakresie dotyczącym praw rodziny lub dzieci.

2. W zakresie realizacji zadań wskazanych w ust. 1 pkt 1 Instytut może:

- 1) przygotowywać analizy, ekspertyzy i studia prognostyczne;
- 2) prowadzić bazy danych i archiwa;
- 3) gromadzić specjalistyczne księgozbiory i dokumentację naukową oraz prowadzić otwartą działalność biblioteczną i działalność wydawniczą;
- 4) współpracować z krajowymi, zagranicznymi i międzynarodowymi instytucjami naukowymi i stowarzyszeniami;
- 5) prowadzić działalność edukacyjną oraz upowszechniać wiedzę poprzez:
 - a) prowadzenie kampanii informacyjnych co do aktualnej sytuacji dotyczącej rodziny i trendów demograficznych, w tym także informowanie o istotnych szansach i zagrożeniach dla rozwoju demograficznego Polski,
 - b) promowanie wiedzy o znaczeniu procesów demograficznych dla rozwoju społeczno-gospodarczego,
 - c) wspieranie przedsięwzięć społecznych, medialnych i badawczych zbieżnych ze Strategią Demograficzną, o której mowa w § 2 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw Polityki Demograficznej (Dz. U. z 2019 r. poz. 2329 oraz z 2020 r. poz. 1839),
 - d) udzielanie informacji na temat zgromadzonych dokumentów, działalność wystawienniczą oraz publikację wydawnictw naukowych i popularnonaukowych,

e) upowszechnianie i popularyzowanie w kraju i za granicą wyników swojej pracy oraz badań innych instytucji, organizacji i osób nad problematyką stanowiącą przedmiot jego działania;

6) prowadzić działalność polegającą na doskonaleniu zawodowym kadr oraz organizować różne formy kształcenia.

3. Zadania w zakresie funkcji edukacyjnych oraz upowszechniających wiedzę mogą być wykonywane we współpracy ze szkołami, z uczelniami, placówkami oświatowymi i kulturalnymi, ze stowarzyszeniami, z fundacjami i innymi organizacjami pozarządowymi, a także z organizacjami międzynarodowymi, środkami masowego przekazu, polskimi organizacjami i instytucjami działającymi za granicą oraz organami władzy publicznej.

4. Zadania w zakresie funkcji edukacyjnych oraz upowszechniających wiedzę prowadzone za granicą są wykonywane we współpracy z ministrem właściwym do spraw zagranicznych.

Art. 4. 1. Instytut może przetwarzać wszelkie informacje, w tym dane osobowe, niezbędne do realizacji swoich ustawowych zadań.

2. Instytut może przetwarzać dane osobowe, o których mowa w art. 9 ust. 1 i art. 10 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE L 119 z 04.05.2016, str. 1, z późn. zm.1)), wyłącznie w celu ochrony wolności i praw człowieka i obywatela, do celów badań naukowych, lub do celów statystycznych przy realizacji swoich ustawowych zadań.

3. Prezes Instytutu dopuszcza do przetwarzania danych osobowych osoby posiadające pisemne upoważnienie. Warunkiem udzielenia upoważnienia jest pisemne zobowiązanie się osoby upoważnianej do zachowania przetwarzanych danych osobowych w poufności.

Rozdział 2

Organy i organizacja Instytutu

Art. 5. Organami Instytutu są:

- 1) Prezes Instytutu;
- 2) Rada Instytutu.

Art. 6. 1. Instytutem kieruje Prezes Instytutu.

2. Prezes Instytutu w sprawowaniu swojego urzędu jest niezależny od organów władzy publicznej.

Art. 7. 1. Prezesa Instytutu powołuje i odwołuje Sejm Rzeczypospolitej Polskiej zwykłą większością głosów, na wniosek Rady Instytutu, która zgłasza kandydata spoza swego grona.

2. Kadencja Prezesa Instytutu trwa 7 lat, licząc od dnia objęcia urzędu. Po upływie kadencji pełni on obowiązki do czasu objęcia stanowiska przez nowego Prezesa Instytutu.

3. Prezes Instytutu obejmuje swój urząd w dniu powołania go przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.

4. W razie śmierci Prezesa Instytutu, do czasu objęcia stanowiska przez nowo powołanego Prezesa Instytutu, jego obowiązki pełni jeden z zastępców Prezesa Instytutu wskazany przez Radę Instytutu.

5. Nie wcześniej niż na 6 miesięcy i nie później niż na 3 miesiące przed upływem kadencji Prezesa Instytutu przewodniczący Rady Instytutu ogłasza publiczny konkurs na stanowisko Prezesa Instytutu. W przypadku innej przyczyny opróżnienia stanowiska Prezesa Instytutu, termin zgłaszania się kandydatów do konkursu na to stanowisko wynosi 30 dni od dnia ogłoszenia konkursu. Przesłuchania kandydatów na stanowisko Prezesa Instytutu mają charakter publiczny.

6. Ta sama osoba nie może być Prezesem Instytutu więcej niż przez dwie kolejne kadencje.

Art. 8. 1. Przewodniczący Rady Instytutu udostępnia ogłoszenie o konkursie na stanowisko Prezesa Instytutu w Biuletynie Informacji Publicznej Instytutu.

2. Ogłoszenie o konkursie zawiera:

- 1) określenie stanowiska, na które jest przeprowadzany konkurs;
- 2) wymagania niezbędne do sprawowania stanowiska;
- 3) wykaz dokumentów i oświadczeń kandydata oraz informacje o sposobie, terminie i miejscu ich składania;
- 4) informacje o terminie rozpoczęcia i zakończenia konkursu.

3. Członek Rady Instytutu, który jest małżonkiem kandydata lub jego krewnym albo powinowatym, do drugiego stopnia włącznie, albo pozostaje wobec niego w takim stosunku prawnym lub faktycznym, że może to budzić uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności, nie może uczestniczyć w przeprowadzaniu konkursu. Członek Rady Instytutu składa oświadczenie o niewystępowaniu tych okoliczności przed rozpoczęciem pierwszego

etapu konkursu, a jeżeli te okoliczności ujawnią się po rozpoczęciu pierwszego etapu konkursu, członek Rady Instytutu składa oświadczenie o wyłączeniu się z dalszego udziału w postępowaniu konkursowym.

4. Czynności dokonane przy udziale członka Rady Instytutu podlegającego wyłączeniu mogą być uznane za nieważne, jeżeli mogły one mieć wpływ na ustalenie wyniku konkursu. Decyzję w tej sprawie Rada Instytutu podejmuje bezwzględną większością głosów.

5. Konkurs składa się z dwóch etapów:

1) etap pierwszy polegający na sprawdzeniu dokumentów i oświadczeń złożonych przez kandydatów, ustaleniu na ich podstawie, czy spełniają oni wymogi formalne określone w ogłoszeniu o konkursie, i wystąpieniu do właściwych organów i instytucji państwowych o udzielenie informacji w zakresie, o którym mowa w art. 9 ust. 2;

2) etap drugi polegający na publicznym wysłuchaniu kandydatów, podczas którego kandydat prezentuje swoje umiejętności i przedstawia koncepcje kierowania Instytutem oraz plany dotyczące jego działania, a każdy członek Rady Instytutu ma prawo zadawania pytań kandydatom.

6. Lista kandydatów spełniających wymogi formalne, dopuszczonych do drugiego etapu konkursu jest udostępniana w Biuletynie Informacji Publicznej Instytutu.

7. Termin i miejsce przeprowadzenia drugiego etapu konkursu wyznacza przewodniczący Rady Instytutu, zawiadamiając kandydatów dopuszczonych do drugiego etapu konkursu oraz członków Rady Instytutu. Informacje o terminie i miejscu przeprowadzenia drugiego etapu konkursu udostępnia się w Biuletynie Informacji Publicznej Instytutu. Przewodniczący Rady Instytutu może ustalić, ze względów bezpieczeństwa, maksymalną liczbę osób obecnych w miejscu wysłuchania kandydatów.

8. W toku konkursu sprawdzeniu przez Radę Instytutu podlegają wiedza, predyspozycje oraz umiejętności kandydatów niezbędne do wykonywania zadań na stanowisku Prezesa Instytutu.

9. Rada Instytutu podejmuje uchwałę w sprawie wyłonienia kandydata na stanowisko Prezesa Instytutu w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością głosów. Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska bezwzględnej większości głosów, wówczas przeprowadza się kolejne głosowanie zwykłą większością głosów, z udziałem kandydatów, którzy uzyskali dwie kolejne największe liczby głosów. Jeżeli w głosowaniach wymienionych w zdaniu pierwszym i drugim żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości głosów, Rada Instytutu, w drodze uchwały, uznaje konkurs za nierozstrzygnięty, a jego przewodniczący ponownie ogłasza konkurs.

10. Członek Rady Instytutu może oddać jeden głos w każdej turze głosowania.

11. Uchwałę Rady Instytutu, o której mowa w ust. 9, podpisują wszyscy członkowie Rady Instytutu. Członek Rady Instytutu może zgłosić zdanie odrębne wraz z uzasadnieniem.

12. Uchwałę, o której mowa w ust. 9, Przewodniczący Rady Instytutu niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie 7 dni od dnia podjęcia, przekazuje Marszałkowi Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 9. 1. Na stanowisko Prezesa Instytutu może być powołana osoba, która:

- 1) posiada wyłącznie obywatelstwo polskie;
- 2) nie została skazana prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 3) wyróżnia się kwalifikacjami i doświadczeniem z obszaru badań nad rodziną, polityką rodzinną i demograficzną;
- 4) posiada stopień naukowy doktora, doktora habilitowanego lub tytuł naukowy profesora.

2. Na stanowisko Prezesa Instytutu może być powołana osoba, która w okresie od dnia 22 lipca 1944 r. do dnia 31 lipca 1990 r. nie pracowała i nie pełniła służby w organach bezpieczeństwa państwa w rozumieniu art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2021 r. poz. 1633) oraz nie współpracowała z tymi organami.

3. Prezes Instytutu nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z godnością jego urzędu.

4. Prezes Instytutu nie może wykonywać innych zajęć zawodowych, z wyjątkiem zajmowania stanowiska profesora szkoły wyższej.

5. Stanowiska Prezesa Instytutu nie można łączyć z mandatem posła albo senatora.

Art. 10. 1. Kadencja Prezesa Instytutu wygasa w razie:

- 1) śmierci;
- 2) rezygnacji;
- 3) odwołania;
- 4) skazania prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe.

2. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej odwołuje Prezesa Instytutu, jeżeli:

- 1) z powodu choroby, ułomności lub upadku sił stał się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków Prezesa Instytutu;

- 2) nie wypełnia obowiązków nałożonych przez ustawę lub działa na szkodę Instytutu;
- 3) nie zostało przyjęte sprawozdanie z działalności Instytutu za dany rok kalendarzowy, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. W przypadku określonym w ust. 2 pkt 3 Sejm Rzeczypospolitej Polskiej odwołuje Prezesa Instytutu na wniosek Marszałka Sejmu lub grupy co najmniej 35 posłów, większością co najmniej 3/5 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 11. 1. Prezes Instytutu w ramach realizowania zadań kierowniczych w Instytucie może w szczególności:

- 1) ustalać roczne i wieloletnie plany naukowo-badawcze;
- 2) przygotowywać plan wydawniczy Instytutu;
- 3) zlecać sporządzanie ekspertyz, analiz i opinii w zakresie niezbędnym do realizacji zadań Instytutu;
- 4) określać zasady i prowadzić politykę kadrową;
- 5) określać zasady gospodarowania mieniem Instytutu;
- 6) reprezentować Instytut na zewnątrz w zakresie jego funkcjonowania.

2. Prezes Instytutu w ramach postępowań sądowych i administracyjnych może:

- 1) żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych dotyczących rodzin oraz w sprawach rodzinnych, w szczególności w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej oraz brać udział w toczącym się już postępowaniu – na prawach przysługujących prokuratorowi;
- 2) brać udział w postępowaniu dotyczącym nawiązania stosunku przysposobienia;
- 3) brać udział w toczącym się już postępowaniu w sprawach nieletnich - na prawach przysługujących prokuratorowi;
- 4) zwracać się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnosić skargi do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach, w zakresie realizacji uprawnień opiekunów dziecka do otrzymania świadczeń z budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego – na prawach przysługujących prokuratorowi;
- 5) występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w sprawach dotyczących praw rodziny;
- 6) składać wnioski w sprawie stanowienia i zmiany przepisów prawa miejscowego w zakresie ochrony praw rodziny;
- 7) żądać od organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji złożenia wyjaśnień, udzielenia informacji lub udostępnienia akt i dokumentów, w tym zawierających dane

osobowe, w sprawach dotyczących rodzin, w szczególności w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej, a także wpływających na sytuację materialną i bytową rodziny;

8) zgłaszać udział w postępowaniach przed Trybunałem Konstytucyjnym wszczętych na podstawie wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich lub w sprawach skargi konstytucyjnej, dotyczących praw rodziny oraz brać udział w tych postępowaniach;

9) występować do Sądu Najwyższego z wnioskami w sprawie rozstrzygnięcia rozbieżności wykładni prawa w zakresie przepisów prawnych dotyczących praw dziecka;

10) zwracać się do Rzecznika Praw Obywatelskich o wystąpienie z wnioskiem do Trybunału Konstytucyjnego w sprawach, o których mowa w art. 188 Konstytucji.

3. Prezes Instytutu może odmówić ujawnienia danych osobowych osoby, od której uzyskał informację wskazującą na naruszenie praw lub dobra dziecka, oraz osoby, której naruszenie dotyczy, a także dokumentacji zgromadzonej w toku badania sprawy, w tym także wobec organów władzy publicznej, jeżeli uzna to za niezbędne dla ochrony wolności, praw i interesów jednostki.

Art. 12. 1. Prezes Instytutu wykonuje swoje funkcje przy pomocy komórek organizacyjnych Instytutu wymienionych w art. 22.

2. Prezes Instytutu może powołać nie więcej niż trzech zastępców Prezesa Instytutu. Prezes Instytutu odwołuje zastępców Prezesa Instytutu.

Art. 13. Prezes Instytutu przedstawia okresowo, nie rzadziej jednak niż raz na pół roku, Radzie Instytutu informacje o istotnych sprawach związanych z działalnością Instytutu.

Art. 14. 1. Prezes Instytutu składa Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej, raz w roku, informację o działalności Instytutu.

2. Informacja Prezesa Instytutu jest podawana do wiadomości publicznej.

Art. 15. 1. Prezes Instytutu składa Radzie Instytutu sprawozdanie z działalności Instytutu za dany rok kalendarzowy w terminie do dnia 31 marca roku następnego.

2. Rada Instytutu przyjmuje sprawozdanie z działalności Instytutu za dany rok kalendarzowy bezwzględną większością głosów.

3. Do sprawozdania, o którym mowa w ust. 1, przepisy art. 8 ust. 9-11, stosuje się odpowiednio.

Art. 16. 1. W Instytucie tworzy się Radę Instytutu.

2. Rada Instytutu jest organem opiniodawczo-doradczym Prezesa Instytutu w sprawach objętych zakresem działania Instytutu.

3. Kadencja Rady Instytutu trwa 7 lat. Funkcję członka Rady Instytutu można pełnić nie dłużej niż przez dwie kadencje.

Art. 17. 1. Rada Instytutu składa się z dziewięciu członków, w tym:

- 1) dwóch powoływanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) pięciu powoływanych przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej;
- 3) dwóch powoływanych przez Senat Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Członkiem Rady Instytutu może zostać osoba, która:

- 1) posiada wyłącznie obywatelstwo polskie;
- 2) nie została skazana prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 3) wyróżnia się wiedzą i doświadczeniem z obszaru badań nad rodziną, polityką rodzinną i demograficzną.

3. Członkiem Rady Instytutu może zostać osoba, która w okresie od dnia 22 lipca 1944 r. do dnia 31 lipca 1990 r. nie pracowała i nie pełniła służby w organach bezpieczeństwa państwa w rozumieniu art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów oraz nie współpracowała z tymi organami.

4. Członek Rady Instytutu nie może być pracownikiem Instytutu ani świadczyć Instytutowi innych usług na podstawie umowy cywilnoprawnej.

5. Członkostwo w Radzie Instytutu ustaje wskutek:

- 1) śmierci;
- 2) rezygnacji;
- 3) skazania prawomocnym wyrokiem sądu za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- 4) odwołania odpowiednio przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej albo Senat Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Instytutu podjęty większością 2/3 głosów ustawowego składu Rady Instytutu, z powodu długotrwałej choroby lub upadku sił powodujących niezdolność do pełnienia obowiązków albo niewypełniania obowiązków nałożonych przez ustawę lub naruszenia zakazów określonych w ust. 6.

6. W przypadku ustania członkostwa przed upływem kadencji właściwy organ niezwłocznie powołuje nowego członka na okres do zakończenia kadencji Rady Instytutu.

Art. 18. 1. Członkowi Rady Instytutu przysługuje miesięczna dieta z tytułu wykonywanych przez niego zadań.

2. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, wysokość miesięcznej diety przysługującej członkowi Rady Instytutu z tytułu wykonywanych przez niego zadań, mając na uwadze, że nie może być ona wyższa od trzykrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Art. 19. Pierwsze posiedzenie Rady Instytutu zwołuje Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w terminie 14 dni od dnia powołania ostatniego członka Rady Instytutu przez właściwy organ.

Art. 20. Rada Instytutu określa w regulaminie organizacyjnym szczegółową organizację i tryb pracy Rady Instytutu.

Art. 21. 1. Rada Instytutu:

- 1) przyjmuje roczne sprawozdanie Prezesa Instytutu z działalności Instytutu;
- 2) wyraża opinie o przedstawionych przez Prezesa Instytutu kandydatach na stanowiska kierownicze w Instytucie wymienione w statucie Instytutu;
- 3) opiniuje i rekomenduje kierunki działalności i programy badawcze Instytutu;
- 4) zatwierdza szczegółowe zasady ewidencjonowania, przechowywania, opracowywania, zabezpieczania, udostępniania i publikowania dokumentów;
- 5) ustala priorytety w zakresie udostępniania dokumentów zgromadzonych przez Instytut;
- 6) zajmuje stanowisko w sprawach ważnych dla Instytutu;
- 7) wykonuje inne zadania i posiada kompetencje przewidziane w ustawie.

2. Rada Instytutu przyjmuje uchwały większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby członków Rady.

Art. 22. 1. W Instytucie powołuje się następujące komórki organizacyjne:

- 1) Departament Kultury, Mediów i Edukacji;
- 2) Departament Badań i Analiz;
- 3) Departament Współpracy Zagranicznej;
- 4) Departament Współpracy z Samorządami i Organizacjami Pozarządowymi;

- 5) Departament Prawny;
- 6) Biuro Organizacyjno-Koordynacyjne.

2. Inne komórki organizacyjne Instytutu może powołać Rada Instytutu większością 2/3 głosów na wniosek Prezesa Instytutu.

Art. 23. Komórkami organizacyjnymi, o których mowa w art. 22, kierują dyrektorzy powoływani i odwoływani przez Prezesa Instytutu.

Art. 24. 1. Dyrektorem komórki organizacyjnej Instytutu może być osoba, która:

- 1) wyróżnia się wiedzą i doświadczeniem z obszaru badań nad rodziną, polityką rodzinną i demograficzną oraz w miarę możliwości, dodatkową wiedzą fachową przydatną w kierowaniu daną komórką organizacyjną;
- 2) spełnia warunki, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 1-3 oraz w ust. 2.

2. Pracownikiem Instytutu może być osoba, która spełnia warunki, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 2 i 3 oraz w ust. 2, i nie prowadzi działalności publicznej niedającej się pogodzić z działalnością Instytutu.

Art. 25. 1. W celu wykonywania zadań Instytutu mogą zostać utworzone oddziały Instytutu.

2. Oddziałem Instytutu kieruje dyrektor oddziału. Dyrektora oddziału powołuje i odwołuje Prezes Instytutu.

Rozdział 3

Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy dostosowujące i końcowe

Art. 26. W ustawie z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 537) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 1 w pkt 15 kropkę zastępuje się przecinkiem i dodaje się pkt 16 w brzmieniu:
„16) Polskim Instytucie Rodziny i Demografii.”;
- 2) w art. 36 w ust. 5 w pkt 1 wyraz „oraz” zastępuje się przecinkiem, a po wyrazach „Instytutu Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu” dodaje się wyrazy „oraz Polskiego Instytutu Rodziny i Demografii”;

Art. 27. W ustawie z dnia 31 lipca 1981 r. o wynagradzaniu osób zajmujących kierownicze stanowiska państwowe (Dz. U. z 2020 r. poz. 1637 oraz z 2021 r. poz. 1834) w art. 2 w pkt 2 po wyrazach „Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,” dodać wyrazy „Prezesa Polskiego Instytutu Rodziny i Demografii”.

Art. 28. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej oraz Senat Rzeczypospolitej Polskiej dokonują pierwszego wyboru odpowiedniej liczby członków Rady Instytutu w terminie 30 dni od dnia wejścia w życie ustawy.

Art. 29. Rada Instytutu zgłasza Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej kandydata na Prezesa Instytutu na pierwszą kadencję nie później niż w terminie 4 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Art. 30. Ustawa wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

Uzasadnienie

Najważniejsze założenia projektowanej ustawy:

Oczywistym jest, że wzrost demograficzny stanowi podstawowy czynnik zapewnienia trwania społeczeństwa oraz jego rozwoju. Nie ma wątpliwości, że bez tzw. zastępowalności pokoleń warunkującej korzystną strukturę wiekową populacji w perspektywie kilkudziesięciu lat dochodzi do gwałtownego spadku ogólnej liczby ludności, a tym samym osób czynnych na rynku pracy, co z kolei stanowi chociażby poważne obciążenie dla systemu ubezpieczeń społecznych. Jednocześnie wzrost odsetka osób starszych w społeczeństwie – nie rekompensowany adekwatnymi wskaźnikami dzietności – generuje szereg wyzwań, którym sproszanie wymaga odpowiednich zasobów ekonomicznych i osobowych. Do tego zaś konieczne jest zagwarantowanie wspomnianej „zastępowalności pokoleń”.

Jak dowodzą statystyki i prognozy, bezpieczeństwo demograficzne Polski jest poważnie zagrożone. Główny Urząd Statystyczny już w 2014 r. wskazywał, że w 2050 r. liczba ludności Polski – w porównaniu do roku 2013 – zmniejszy się o 12%, tj. 4,55 mln. W ślad za tym podążą poważne zmiany w strukturze populacji: osoby powyżej 65. roku życia będą stanowić aż 1/3 wszystkich mieszkańców Polski¹. Niestety, takie programy, jak „500+” nie doprowadziły do znaczącego zwiększenia się poziomu dzietności w Polsce, choć w jakimś stopniu wyhamowały prognozowany spadek liczby urodzeń. Świadczenie to, zdecydowanie zwiększające poziom bezpieczeństwa finansowego polskich rodzin, ma wymiar godnościowy i jak dotąd wywiera przede wszystkim efekt socjalny. Warto przy tym zaznaczyć, że świadomość konieczności wypracowania spójnej, kompleksowej i długofalowej polityki w zakresie demografii jest komunikowana i podnoszona przez przedstawicieli instytucji rządowych², czego dobrym przykładem jest konsultowany aktualnie projekt Strategii Demograficznej 2040³. Doceniając wagę tego dokumentu, należy podobnie, jak jego autorzy, zwrócić uwagę na potrzebę i efektywność działań prodemograficznych, prowadzonych w sposób długofalowy i kompleksowy, co potwierdzają doświadczenia takich państw jak Francja, Szwecja, czy Węgry.

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, file:///C:/Users/Acer/AppData/Local/Temp/prognoza_ludnosci_na_lata____2014_-_2050.pdf, (dostęp: 8.10.2020 r.), s. 109.

² *Podsekretarz Stanu Barbara Socha w Radiu Wnet, 21.01.2020 r.*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/podeskretnarz-stanu-barbara-socha-w-radiu-wnet-21012020-r>, (dostęp: 08.10.2020 r.); *Rząd pierwszy raz przyznaje: dzięki 500 plus urodzenia nie wzrosły i nie wzrosną*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/500-plus-a-dzietnosc-nowe-urodzenia-a-rzadowy-program/0vd3p2d> (dostęp: 08.10.2020 r.).

³ *Strategia Demograficzna 2040 – projekt*, Pełnomocnik Rządu ds. polityki demograficznej, 2021.

Oznacza to, m.in. że osiągnięcie celów demograficznych możliwe jest jedynie w oparciu o rzetelne i wszechstronne badania naukowe oraz wielowymiarowe działania prowadzone w sposób ciągły i konsekwentny – a więc zapewniający bieżące monitorowanie trendów związanych z szeroko pojętą demografią oraz wypracowywanie odpowiednich rekomendacji w celu przeciwdziałania występowaniu negatywnych zjawisk w tym obszarze.

Obecnie w Polsce nie istnieje instytucja zajmująca się w sposób kompleksowy badaniem zjawisk demograficznych – zwłaszcza niskiej dzietności – ich wpływu na sytuację społeczeństwa oraz wypracowywaniem adekwatnych sposobów radzenia sobie z zaistniałą sytuacją (dobrym przykładem może tu być francuski INED – Narodowy Instytut Badań nad Demografią, który założony został w 1945 roku). Nie ma przy tym wątpliwości – zwłaszcza w świetle danych dotyczących polskiej demografii – że konieczność konsekwentnego kształtowania skutecznej strategii radzenia sobie z zaistniałym kryzysem jest pilnym zadaniem, od którego realizacji zależeć będzie przyszły poziom życia obecnych, jak i przyszłych pokoleń.

W związku z tym istnieje konieczność powołania wyspecjalizowanej jednostki zajmującej się kompleksowymi studiami nad procesami zachodzącymi w sferze demografii w jej społeczno-kulturowym kontekście, której zostanie zagwarantowany odpowiedni stopień niezależności od czynników związanych z prowadzeniem bieżącej działalności politycznej.

Prezentowany projekt ustawy zakłada powołanie nowej instytucji publicznej – w formie państwowej osoby prawnej – odpowiadającej na wskazane powyżej wyzwania, zwłaszcza w zakresie prowadzenia badań naukowych nad demografią oraz wypracowywanie odpowiednich rekomendacji z nich wynikających, jednocześnie wyposażonej w duży stopień niezależności od organów władzy wykonawczej, z natury rzeczy obsadzanych w wyniku decyzji o charakterze politycznym.

W związku z powyższym powoływany Polski Instytut Rodziny i Demografii łączy w sobie cechy instytutów badawczych funkcjonujących obecnie w Rzeczypospolitej Polskiej, z rozwiązaniami charakterystycznymi dla jednostek państwowych wyposażonych w różnego rodzaju gwarancje autonomii, takich jak Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Uzasadnienie do szczegółowych rozwiązań

Na mocy przedkładanego projektu ustawy planuje się powołanie Polskiego Instytutu Rodziny i Demografii, będącego państwową osobą prawną (art. 2 ust. 1), finansowaną z

budżetu państwa (art. 2 ust. 3). Zadania Instytutu zostały skatalogowane w art. 3 projektu ustawy, w sposób umożliwiający zarówno kompleksowe badanie zjawisk demograficznych i związanych z nimi procesów oraz wypracowywanie rekomendacji i narzędzi umożliwiających organom państwa prowadzenie odpowiedniej polityki w zakresie pojawiających się w tym zakresie wyzwań. Koresponduje to z konsultowanym aktualnie projektem Strategii Demograficznej 2040⁴ oraz ze Strategią na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju⁵, w której „pułapkę demograficzną” wskazano jako jedną z najważniejszych barier rozwojowych dla Polski w najbliższych dekadach. W tym kontekście, nie ma wątpliwości, że przeciwdziałanie niskiej dzietności musi zostać połączone z opracowywaniem i rozwijaniem odpowiedniej polityki prorodzinnej wraz z kształtowaniem adekwatnego kontekstu społeczno-kulturowego. W ten sposób, możliwe jest zagwarantowanie optymalnych warunków dla tworzenia i funkcjonowania rodzin, warunkujących zrodzenie i wychowanie kolejnych pokoleń, od których zależy kondycja i rozwój społeczno-gospodarczy Polski. W tym wymiarze, Instytut będzie ponadto odgrywał ważną rolę platformy współpracy i wymiany wiedzy, informacji i dobrych praktyk zarówno w wymiarze krajowym, jak i międzynarodowym.

W związku z tym do najważniejszych zadań Instytutu zaliczono:

- gromadzenie, opracowywanie oraz udostępnianie organom władzy publicznej informacji o zjawiskach i procesach demograficznych, społecznych i kulturowych w Polsce;
- przygotowywanie analiz, ekspertyz i studiów prognostycznych;
- organizowanie i prowadzenie badań naukowych;
- opiniowanie projektów ustaw i rozporządzeń pod względem ich wpływu na sytuację rodzin, dzietność oraz inne procesy demograficzne;
- monitorowanie i analizowanie obszaru komunikacji społecznej oraz edukacji publicznej pod względem ich wpływu na procesy w obszarze rodziny i demografii;
- monitorowanie, ewaluacja oraz tworzenie rozwiązań polityki rodzinnej i demograficznej;
- prowadzenie różnorodnych form popularyzacji wiedzy zdobytej w ramach działalności Instytutu, w tym zwłaszcza poprzez podejmowanie działalności edukacyjnej i szkoleniowej.

Polski Instytut Rodziny i Demografii – ze względu na wskazane powyżej czynniki – został pomyślany, jako instytucja niezależna od czynników wynikających z bieżącej działalności politycznej, funkcjonująca w sposób ciągły i systematyczny. W tym celu kierowanie nim zostało powierzone Prezesowi (art. 6 ust. 1), wybieranemu przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Rady Instytutu (art. 7). Poza tym w projekcie wprost

⁴ *Strategia Demograficzna 2040 – projekt*, Pełnomocnik Rządu ds. polityki demograficznej, 2021.

⁵ *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Warszawa 2017, s. 25.

zagwarantowano Prezesowi niezależność – w zakresie sprawowania swojego urzędu – od innych organów władzy publicznej (art. 6 ust. 2), a więc zarówno szczebla rządowego, jak i samorządowego.

W myśl projektu Prezes Instytutu zostanie wyposażony w uprawnienia charakterystyczne dla organu administracji publicznej. Dzięki temu zyska także niezbędne narzędzia do realizacji zadań Instytutu w zakresie ochrony praw rodziny. W związku z tym Prezes Instytutu będzie uprawniony m.in. do udziału w stosownych postępowaniach, wnioskowania o wystąpienie z inicjatywą ustawodawczą oraz inicjowania stosownych zmian w prawie miejscowym.

Jednocześnie projekt określa warunki, jakie musi spełniać osoba powołana na stanowisko Prezesa Instytutu (art. 9). Wśród najważniejszych należy wymienić posiadanie wyróżniających się kwalifikacji i doświadczenia z obszaru badań nad rodziną, polityką rodzinną i demograficzną oraz stopnia naukowego doktora, doktora habilitowanego lub tytułu naukowego profesora. Nie ma wątpliwości, że tego rodzaju kwalifikacje są niezbędne do kierowania instytucją mającą charakter przede wszystkim naukowy i edukacyjny. Poza tym, ze względu na szeroką autonomię Instytutu oraz zakładaną jego niezależność od czynników politycznych, projekt zakłada m.in. niedopuszczalność łączenia tej funkcji z członkostwem w partii politycznej bądź łączeniem jej ze sprawowaniem mandatu posła bądź senatora.

Prezes Instytutu ma być wyłaniany zwykłą większością głosów przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Rady Instytutu (art. 7). Jednocześnie Sejm RP będzie władny – w przypadkach określonych w ustawie – do odwołania Prezesa z pełnionej przez niego funkcji. Poza tym, przede wszystkim w celu zapewnienia transparentności procedury powołania Prezesa oraz powierzenia tej funkcji osobie o najwyższych kwalifikacjach, w projekcie przewidziano przeprowadzenie przez Radę Instytutu konkursu na to stanowisko. Procedura konkursowa będzie składać się z dwóch etapów: wstępnego, w którym kandydaci będą przechodzić weryfikację pod kątem spełniania formalnych przesłanek do objęcia funkcji Prezesa oraz merytorycznego, zakładającego przede wszystkim możliwość zapoznania się przez członków Rady Instytutu z sylwetką kandydatów oraz ich dorobkiem. Decyzję co do wyłonienia kandydata na Prezesa Instytutu Rodziny i Demografii członkowie Rady będą podejmować w głosowaniu tajnym (art. 8 ust. 9).

Sama zaś Rada Instytutu została pomyślana, jako organ opiniodawczo-doradczy Prezesa, składający się z członków wskazanych przez: Prezydenta RP (dwie osoby), Sejm RP (pięć osób), Senat RP (dwie osoby). W ten sposób najważniejsze organy władzy zyskają wpływ na obsadzenie Rady Instytutu, co z kolei zagwarantuje pluralizm jej składu.

Pod względem struktury Instytut będzie składać się z jednostek powołanych w celu realizacji zadań wynikających z przedmiotowego projektu ustawy. Projekt zakłada powołanie następujących jednostek organizacyjnych Instytutu: Departamentu Kultury, Mediów i Edukacji; Departamentu Badań i Analiz; Departamentu Współpracy Zagranicznej; Departamentu Współpracy z Samorządami i Organizacjami Pozarządowymi; Departamentu Prawnego; Biura Organizacyjno-Koordynacyjnego (art. 22). Jednak, co istotne, w kompetencji Rady Instytutu pozostanie możliwość dokonania zmian w jego strukturze (art. 22 ust. 2). Dzięki temu możliwe będzie – bez konieczności nowelizacji ustawy – dostosowywanie struktury Instytutu do bieżących potrzeb. Powyższe rozstrzygnięcia dotyczące konstrukcji Instytutu nakierowane są m.in. na to, aby umożliwić mu kompleksowe i wielowymiarowe tworzenie i efektywną realizację długofalowych działań prodemograficznych.

Biorąc pod uwagę niezwykle negatywne trendy demograficzne oraz szereg problemów wynikających z tego rodzaju zjawisk, powołanie przedmiotowego Instytutu wydaje się koniecznością, niezbędną dla wypracowania właściwych rekomendacji i narzędzi w zakresie prowadzenia polityki prodemograficznej, włączając w to prowadzenie długofalowej i systematycznej aktywności nakierowanej na diagnozowanie i kształtowanie trendów społeczno-kulturowych wpływających na kondycję demograficzną kraju.

Projekt ustawy zakłada wydanie przez Radę Ministrów rozporządzenia, które będzie określało wysokość miesięcznej diety przysługującej członkowi Rady Instytutu z tytułu wykonywanych przez niego zadań z tym, że nie będzie ona mogła być wyższa od trzykrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Przyjęcie projektowanych rozwiązań spowoduje wygenerowanie dodatkowych wydatków z budżetu państwa w kwocie około 30 mln zł związanych z utworzeniem i zapewnieniem działalności Polskiego Instytutu Rodziny i Demografii. Natomiast nie spowoduje dodatkowych kosztów finansowych dla budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

Projekt nie jest objęty prawem Unii Europejskiej.